Þvagfæravandamál barna

Kennsla læknanema
5. október 2026
Hjördís Þorsteinsdóttir

Efnisyfirlit

- Skilgreiningar
- Algengi
- Uppvinnsla
- Orsakir
- Meðferð

Mikilvæg hugtök ICCS – International Children's Continence Society

Frumþvagleki (primary incontinence)
Ósjálfráð þvaglát hjá barni >5 ára sem hefur aldrei verið þurrt

Síðkominn þvagleki (secondary incontinence)
Þvagleki eftir > 6 mánaða þurrt tímabil

Stöðugur þvagleki (continuous incontinence)
Stöðugur leki dag og nótt

Dagþvagleki (daytime incontinence)
Ósjálfráð þvaglát yfir daginn

Næturvæta (enuresis)

Skilgreining: Ósjálfráð þvaglát í svefni hjá barni >5 ára

Einangruð næturvæta
monosymptomatic enuresis
Sængurvæta án dagþvagfæraeinkenna

Óeinangruð næturvæta
non-monosymptomatic enuresis
Sængurvæta + dagþvagfæraeinkenni

LUTS = Lower Urinary Tract Symptoms

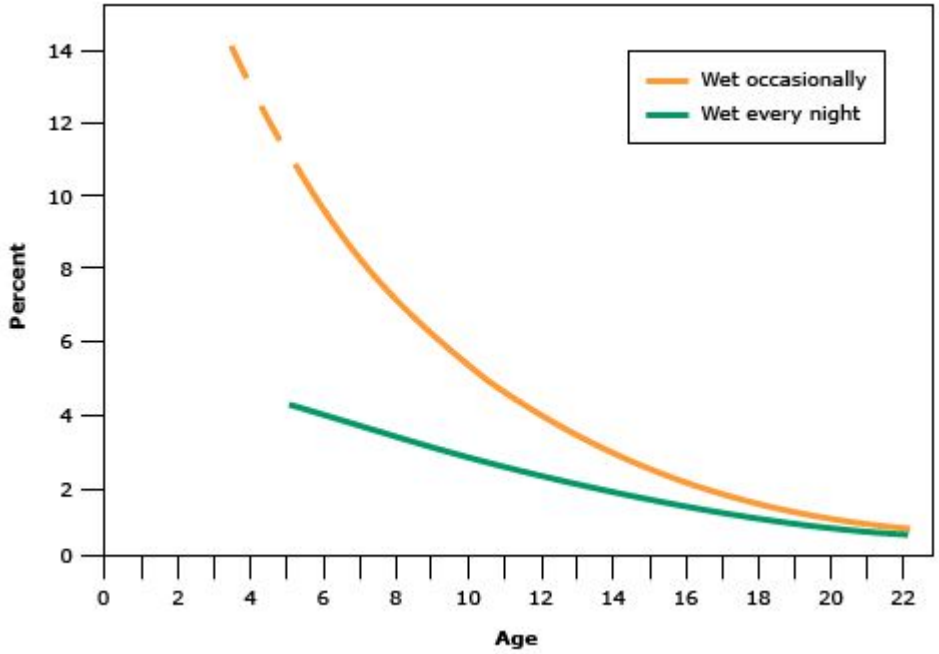
10% skólabarna eru með truflun á starfsemi neðri þvagfæra.

- tíð þvaglát
- þvaglátsfrestun
- skyndileg/bráð þvaglátsþörf
- þvagleki
- óeðlilegt þvaglátamynstur

Algengi

- Dagþvagleki hjá um **6–9% sjö ára barna**.
- Næturvæta hjá um **10% sjö ára barna**.
- **20–40% barna með sængurvætu hafa einnig dagþvagfæraeinkenni.**

- Næturvæta er til staðar hjá
  - 40% af 3ja ára
  - 25% af 4ra ára
  - 15% af 5 ára
  - 5% af 10 ára
  - 0.5% fullorðinna 18-64ra ára

Af hverju er þetta mikilvægt?

Getur haft veruleg áhrif á

- félagslíf
- andlega líðan
- líkamlega líðan
- fjölskyldulíf

Vandinn er algengur og meðferð er möguleg.

Upphaflegt mat - uppvinnsla

- Sjúkrasaga - almennt heilsufar
- Líkamsskoðun
- Þvagstrimill - evt RNT
- Vökva- og þvaglátadagbók
- Næturþvagblöðrudagbók þegar við á

Sjúkrasaga - dageinkenni

- Hversu oft pissar barnið?
- Frestar það þvaglátum?
- Kemur skyndileg þvaglátsþörf? Urgency?
- Kemur þvagleki?
- Hversu oft? Hvenær?
- Hversu mikið?
- Getur barnið haldið í sér?
- Hvernig er þvagstraumurinn hjá drengjum?
- Notar barnið kviðpressu?
- Er lekinn stöðugur?

Sjúkrasaga - frh

Nætur

- Blautar nætur/viku
- Hvenær á nóttunni?
- Bleyjunotkun
- Pissar barnið kvölds og morgna?
- Hefur það verið þurrt í >6 mánuði?

Svefn

- Hrotur
- Nefstífla
- Erfiðleikar með að sofna
- Næturvakningar

Viðvörunareinkenni - rauð flögg

Hugsa þarf um aðra undirliggjandi orsök ef:

- almennt ástand er skert
- þyngdartap er til staðar
- vöxtur er lélegur
- barnið er þreytt
- mikill þorsti
- polyuria
- endurteknar þvagfærasýkingar
- stöðugur þvagleki
- óeðlilegur þvagstraumur
- taugafræðileg einkenni

Líkamsskoðun

Almennt

- Hæð og þyngd
- Vaxtarferill
- Blóðþrýstingur

Kynfæri/endaþarmur

- Samvextir skapabarma
- Forhúðarþrengsli
- Þrengsli á þvagrásaropi
- Gyllinæð
- Sprungur
- Hægðaleki

Spjaldhryggssvæði

- Sacral dimple
- Hárvöxtur
- Litabreyting
- Ósamhverfa
- Bunga/lipoma

Taugaskoðun

- Tilfinning
- Viðbrögð
- Vöðvastyrkur í neðri útlimum

Eitt lykilatriði sem vantar í sögutöku

Hægðir

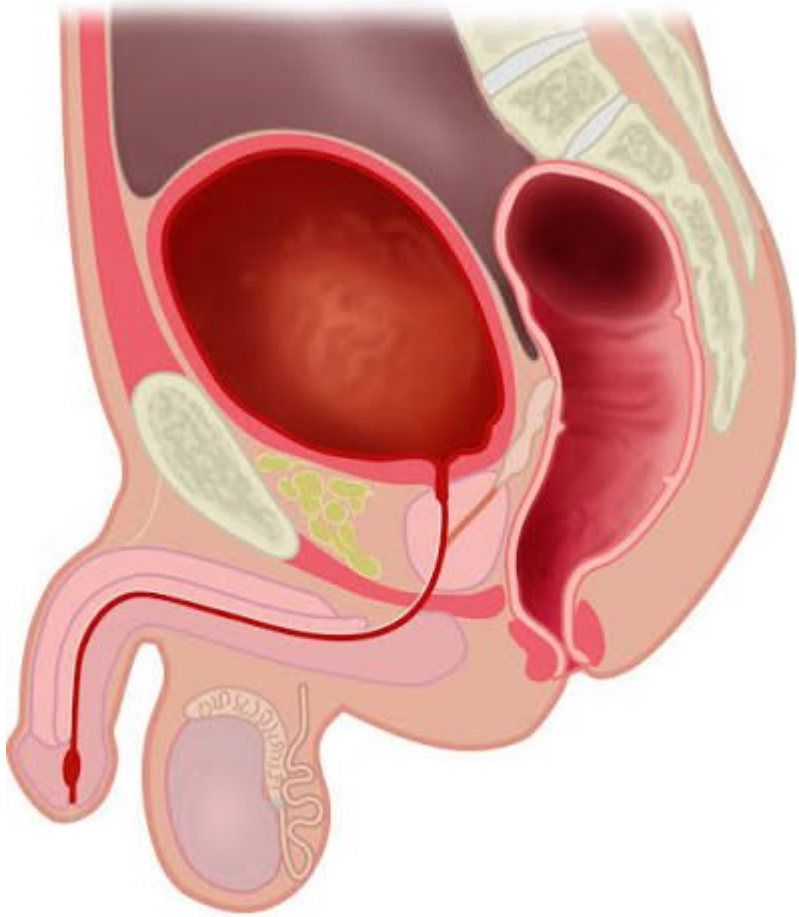
- Tíðni
- Magn
- Áferð
- Hægðaleki

The Bristol Stool Form Scale

Type 1		Separate hard lumps, like nuts (hard to pass)
Type 2		Sausage-shaped but lumpy
Type 3		Like a sausage but with cracks on its surface
Type 4		Like a sausage or snake, smooth and soft
Type 5		Soft blobs with clear-cut edges (passed easily)
Type 6		Fluffy pieces with ragged edges, a mushy stool
Type 7		Watery, no solid pieces ENTIRELY LIQUID

Distributed with the kind permission of Dr K. W. Heaton; formerly reader in Medicine at the University of Bristol. Reproduced as a service to the medical profession by Norgine Ltd. ©2017 Norgine group of companies.

UK/COR/0118/0853. Date of preparation: January 2018

1
2
3
4
5
6
7

Þvagprufa

Þvagstrimill er hluti af hefðbundnu upphafsmati.

Ef hvít blóðkorn greinast:

→ **Þvag í ræktun**

Þvagfærasýking getur:

- valdið tíðni
- valdið bráðri þvaglátsþörf
- aukið þvagleka
- stuðlað að ofvirkri þvagblöðru

Þvaglátaskrá/dagbók

Skrá í **að minnsta kosti 2 daga**:

- Tíma þvagláta
- Magn hvers þvaglát
- Þvagleka
- Áætlað magn leka
- Vökvainntöku

Eðlileg þvaglátatíðni: 4–7/dag

Eðlilegt blöðrurúmmál

(aldur × 30 ml) + 30 ml

7 ára barn:

(7 × 30) + 30 = 240 ml

Skert þvagblöðrugeta

<65% af áætlaðri þvagblöðrugetu - 156 ml f. þetta 7 ára barn

Sólarhringur___

Nafn

Kennitala

Dagsetning

☐ Í vinnu ☐ Í fríi

Endurspeglar skráin venjulega vökvaneyslu þína og venjulegan fjölda salernisferða? ☐ Já ☐ Nei

Tími	Vökvamagn (ml)	Þvagmagn (ml)	Þvaglátaþörf (mælikvarði 1-3)	Þvaglekamagn (skráðu x, xx eða xxx)	Athöfn

Ég fór á fætur kl: Ég fór að sofa kl:

Leiðbeiningar við útfyllingu á vökva- og þvaglátaskrá

Hver er tilgangurinn með því að fylla út vökva- og þvaglátaskrá?

Til þess að geta greint orsök vandans og veitt viðeigandi meðferð er nákvæm skráning mikilvæg.

Hvernig á að fylla út skrána?

Læknir, hjúkrunarfræðingur eða sjúkraþjálfari veitir þér upplýsingar um hvernig þú átt að fylla út skrána. Venjulega þarf að skrá upplýsingar í tvo sólarhringa til að fá rétta mynd af því hvernig blaðran starfar. Mikilvægt er að skráningin fari fram allan sólarhringinn en þarf ekki að vera tvo sólarhringa í röð.

Hvað á að skrá?

Tími

Skráðu í fyrsta dálkinn tímasetningu við hver þvaglát.

Vökvamagn

Mikilvægt er að vita hvað þú drekkur á sólarhring. Skráðu í millilítrum hvað og hve mikið þú drekkur.

Þvagmagn

Skráðu þvagmagn við hver þvaglát. Til þess að mæla þvaglátin er best að nota mælikönnu sem tekur að minnsta kosti 500 ml.

Þvaglátaþörf

Skráðu þvaglátaþörfi na samkvæmt eftirfarandi mælikvarða:

1. Lítil þörf – Ég get stjórnað blöðrunni og farið á salernið þegar mér hentar.
2. Miðlungs mikil þvaglátaþörf – Ég hef þvaglátaþörf en hef stjórn á blöðrunni og missi ekki þvag.
3. Mikil þvaglátaþörf – Ég hef mikla þvaglátaþörf, sem gerir það að verkum að ég þarf að fara strax á salernið til að komast hjá þvagleka.

Þvaglekamagn

Skráðu ef þú missir þvag: x = örfáir dropar, xx = blotna, xxx = rennblotna.

Athöfn

Var þvaglekinn í tengslum við hnerra, hósta eða líkamlega áreynslu?

Vökvainntaka og næturdagbók

Ráðlögð vökvainntaka

25–30 ml/kg/dag

eða um

1.200–1.500 ml/dag hjá skólabörnum

Næturdagbók – ≥7 dagar

- Þyngd blautrar bleyju
- Næturþvagmagn
- Morgunþvag

Næturpolyuria

>130% af áætlaðri þvagblöðrugetu

Orsakir

Þvagblöðru- og hægðavandamál

- Hægðatregða er algeng og oft vanmetin.
  - aukinn þvagleki
  - aukin hætta á þvagfærasýkingum
  - truflun á starfsemi þvagblöðru
  - þvaglátsfrestun
- Barn sem heldur í sér við þvaglát heldur oft einnig í sér hægðum

- **Hugsa alltaf um þvagblöðru OG hægðir**

Aðrar orsakir

Flest tilfelli eru **starfræn**.

„Lazy bladder“ / þvaglátsfrestun

- <4 þvaglát/dag
- Heldur í sér
- Krossleggur fætur / stoppar
- Lítill leki → síðan yfirfylling

Ofvirk þvagblaðra

- Tíð þvaglát
- Lítið magn
- Skyndileg þvaglátsþörf
- Stundum þvagleki
- Getur þurft að pissa á nóttunni

Erfðir

- Ef **hvorugt** foreldra er með sögu um enuresis
  -15% líkur á því að barnið væti rúmið
- Ef **annað** foreldra er með sögu um enuresis
  -45% líkur á því að barnið væti rúmið
- Ef **bæði** foreldri eru sögu um enuresis
  -75% líkur á því að barnið væti rúmið

Sjaldgæfari orsakir

- Vanvirk þvagblaðra
- Trufluð tæming
- Áreynsluþvagleki
- Stífla við þvagblöðruútrás
- Meðfæddir gallar
- Taugatengd þvagblöðrutruflun
- Leggangabakflæði
- Mikil þvaglát tengt nýrnasjúkdómum
- Giggle incontinence

Meðferð dagþvagleka

Þvaglátaþjálfun

Markmið: Endurheimta eðlilega starfsemi neðri þvagfæra

- fræðslu
- regluleg þvaglát
- rétt salernisstaða
- fulla tæmingu - tvípissa
- hæfileg vökvainntaka
- forðast að halda í sér
- meðhöndla hægðatregðu
- meðhöndla þvagfærasýkingu

Þarf að gera í **virku samstarfi við barnið**.

Hagnýt þvagþjálfun

Salernisvenjur

- Pissa alltaf að morgni og kvöldi
- Gefa sér tíma
- Tæma alveg
- Fætur með góðum stuðningi
- Fatnaður niður fyrir hné
- Drengir geta setið

Tíðni þvagláta

- Barn sem heldur í sér:
  - 3 klst. fresti
- Barn sem pissar mjög oft:
  - oftar í upphafi
  - lengja smásaman á milli
- **Forðast að halda í sér.**

Lífsstíll og hægðir

Vökvi

- Hæfileg vökvainntaka
- Ekki takmarka vökva óhóflega
- Um **2/3 vökvans fyrir kl. 16**

Hægðir

- Reglulegar hægðir
- Meðhöndla hægðatregðu
- Makrógól (Movicol) - fyrsti kostur

Eftirfylgd

- Einkennadagbók
- Eftirfylgd **1–2 sinnum/mánuði**

Lyfjameðferð

- Andkólínvirk lyf
  - oxybutinin
  - solifenacin
  - tolterodine
  - Ábending: ofvirk blaðra
  - Slaka á samdrætti í sléttum vöðvum þvagblöðrum
    - Fækka þvaglátum og auka þvagrúmmál
  - Aukaverkanir: Munnþurrkur, hægðatregða, hitakóf
  - Alltaf þvaglátadagbók áður en meðferð er hafin

Einangruð sængurvæta: meingerð

- Ósamræmi á milli
  - Næturþvagframleiðslu - ófullnægjandi næturhækkun ADH
  - Þvagblöðrugetu
- Barnið vaknar ekki nægilega við fyllingu blöðrunnar
- 3 af hverjum 4 hafa næturpolyuriu.
- Erfðafræði
-
- Aðrir þættir
  - svefntruflanir
  - hægðatregða

Óeinangruð sængurvæta - meðferð

ALLTAF að meðhöndla dag-einkenni fyrst

- Hægðir nr. 1,2 og 3
- Þvagblöðruvenjur

Mörg börn verða þurr á nóttunni þegar dagseinkennin hverfa.

Einangruð næturmiga - meðferð

Tveir meðferðarmöguleikar

- Desmopressin
- Bjöllumeðferð/Næturþjálfi

Desmópressín

Fyrsta val þegar:

Næturpolyuria + eðlileg þvagblöðrugeta

Desmópressín:

- ADH-hliðstæða
- minnkar næturþvagframleiðslu
- er að hluta gagnlegt hjá tæplega helmingi barna
- um **30% verða alveg þurr**
-
- Upphafsskammtur: **120 µg**
- Má hækka í **240 µg** ef áhrif eru ófullnægjandi eftir 2 vikur - mögulega **360 µg**
- Vökvi takmarkaður frá 1 klst. fyrir lyfjagjöf
    - Obs **hyponatremia**

Bjöllumeðferð

Um 2/3 barna verða þurr með viðvörun í upphafi.

Kostir:

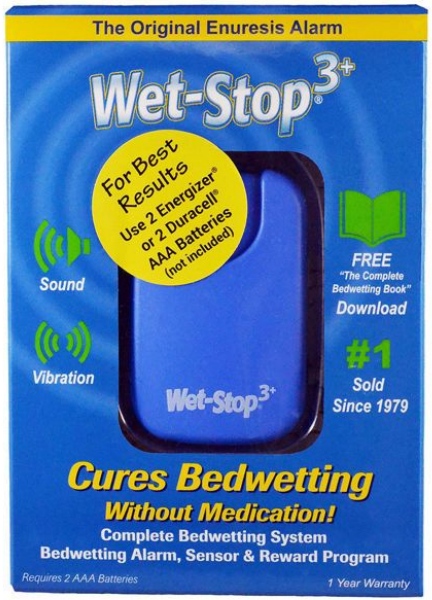
- Betri langtímaárangur en desmópressín
- Þjálfar vöknunarviðbragð

Bestur árangur þegar:

- barnið er áhugasamt
- foreldrarnir eru áhugasamir
- notkun er regluleg
- fjölskyldan fær góða fræðslu

Meðferðarlengd:

- Þarf oft 3–6 vikur til að ná skilyrtu vöknunarviðbragði.
- Meðferð ætti að reyna í að minnsta kosti 2 mánuði.
- 14 samfelldar þurrar nætur áður en meðferð er hætt.

Take home message - “Helsti lærdómur”

- Þvagfæra”vandamál” eru algeng
  - 15% 5 ára barna eru enn að pissa í sig á nóttunni
  - 10% skólabarna með einhver þvaglátavandamál
- Hefur talsverð áhrif á lífsgæði
- Hægðavandamál algeng ástæða þvagvandamála
  - alltaf að meðhöndla hægðatregðu fyrst
- Meðferð sængurvætu
  - desmopressin
  - Næturþjálfi - bjöllumeðferð